

Polemika

Polemika

UDK 17 + 17:32 + 1:32 + 32.01

Problem političke etike u Maxa Webera*

FRANJO ZENKO

MOTIVI I RAZLOZI ZA TU I TAKO FORMULIRANU TEMU

Moj prilog razgovoru o generalnoj temi simpozija »Etika i politika« naslovio sam *Problem političke etike u Maxa Webera*. To je doslovno njegova formulacija, uzeta iz njegova poznatog rada iz 1919. godine *Politika kao poziv*.¹ Glavni motiv pri izboru te i tako formulirane teme nije prikazivanje konstituiranja i razvijanja problema političke etike unutar Weberova sociologijsko-politologijskog mišljenja, samog Webera radi.² Prvenstveni motiv je ovaj: aktualno, gotovo preko noći, radikalno promijenjeni sistem političkog djelovanja u Hrvatskoj, koji iziskuje adekvatno promišljanje svih aspekata te radikalne političke promjene. Dakle, i njezine političkoetičke dimenzije. Naročito učinkovitu pomoć za to može se, čini mi se, naći baš u Weberovu promišljanju problema političke etike: s uporištem ne samo u spomenutom spisu nego i spisu koji mu je problematski komplementaran ili, točnije, koji je s njim tematski srastao — *Znanost kao poziv*.³

* Ovo je tekstualno i tematski, posebno u drugom dijelu, prošireno izlaganje na simpoziju »Etika i politika«, održanom 22. 6. 1990. na Fakultetu političkih nauka u Zagrebu.

¹ Taj rad, pod izvornim njemačkim naslovom *Politik als Beruf*, nastao je na temelju predavanja što ga je Weber održao na poticaj i poziv minhenskog slobodnostudentskog saveza (Münchener freistudentische Bund) u »revolucionarnoj zimi« 1919. godine. Weber je nadopunio izvođenja iz svog predavanja i tako prošireni tekst objavio u ljeto 1919. Odonda se u tom obliku i sadržaju često ponovno objavljuje, te je uz rad pod naslovom *Wissenschaft als Beruf*, nastao u istim okolnostima i u isto vrijeme, jedan od najpoznatijih Weberovih spisa. Ovdje ga citiram prema sedmom izdanju iz 1982. u Darmstadtu (Wilhelm Weichert). Rad *Wissenschaft als Beruf* citiram također prema sedmom izdanju iz 1984. kod istog izdavača u Darmstadtu.

² Dobar, zanimljiv i opširan prikaz Weberova sociologijsko-politologijskog mišljenja, popraćen opisom problema političke etike, može se naći u opširnoj studiji Mihaila Đurića u šestom svesku *Sociološke hrestomatije iz 1964.* u izdanju »Matice hrvatske« iz Zagreba. Šesti svezak je naime posvećen sociologiji Maxa Webera, a sadrži prevedene, uz spomenuta dva rada, i relevantne Weberove tekstove.

³ Vidi: bilj. 1.

Razlog zbog kojeg mi se čini opravdano očekivati učinkovitu pomoć u promišljanju naslovljene teme baš u Webera jest prvenstveno njegovo adekvatno politologijsko-sociologijsko i metafizičko osvjetljavanje problema političke etike kako se ovaj postavlja u specifičnoj naravi novovjeke politike u specifičnom novovjekom evropskom, relativno zatvorenom/otvorenom sistemu političkog djelovanja: u *modernoj nacionalnoj demokratski uređenoj državi*. Unutar sistema što ga imenujem modernom nacionalnom državom začeo se, razvio i čvrsto etablirao dvostruki podsistem: političko višestranačje, s jedne strane, i putem općih, neposrednih i tajnih izbora (višestranački) konstituiran parlament, koji je vrhovni, tj. suvereni nositelj apsolutne državne vlasti, s druge strane, kao do sada najracionalniji cjelokupni sistem onoga što se nikada i nijednim racionalnim sistemom ne može ukrotiti: slobode! Dosljedno tome i slobode političkog djelovanja.

Ta napetost između slobode i »racionalnosti« i nesvodljivost jedne na drugu u modernom sustavu nacionalne parlamentarno-demokratske države tema je par excellence Weberova promišljanja sistema političkog djelovanja u kojem se najintenzivnije i najvidljivije sukobljuju i međusobno bore »demoni i bogovi« što se razotkrivajući kriju i krijući se razotkrivaju u svagda oprečnim i nikad pomirljivim »vrijednosnim porecima« (Wertordnungen). Kada ti poreci sudbinski, tj. nikada racionalno providno, ili znanstvenim razlozima obrazloživo, zahvate pojedinca, grupu ili zajednicu, tada se začne nesmiljena borba bogova i demona, koja je nama dostupna i posredovana preko smrtnog čovjeka kojemu se desi *poziv* političara, od kojeg bogovi i demoni prave heroja i/ili mučenika.

Britku dramu te i takve borbe u jednokratnom, neponovljivom zbivanju prvog svjetskog rata, kao i u neposredno poslijeratnom događanju »revolucionarne zime« (1918/1919) u Njemačkoj, u kojem su protagonisti između ostalih i socijalni revolucionari poput Karla Liebknechta i Rose Luxemburg, koja je jedan od glavnih vođa Spartakovaca (Spartakusbund), proživljava i promišlja, kao kondenzat razvoja evropskog duha u osebnom svom liku političkog djelovanja, Max Weber, a mi, na analogan način, sada ovdje u ovom trenutku. To je drugi dodatni razlog zašto nam za opis i razumijevanje naše sadašnje političkoegzistencijalne situacije može biti od pomoći Weberovo politologijsko razmišljanje, determinirano u mnogome analognim radanjem modernog višestranačkog parlamentarnog sustava u Njemačkoj na ruševinama pruskomilitarističkog sistema. Toliko o motivima i razlozima zašto baš u Webera tražiti oslonac za promišljanje problema političke etike, što se i nama nameće, u, za naše prilike, specifičnim oblicima i sadržajima. Jedan od specifičnih sadržaja jest i problem političke etike za *političku znanost* kao *poziv* u Hrvatskoj, ovdje i sada. Opišimo taj problem, kao zagrijavajuću predigru za načelno postavljanje problema političke etike u Weberovu duhu, u trećem dijelu ovog izlaganja.

Problem političke etike za političku znanost kao »poziv«. Slučaj: hrvatska politička znanost marksističkosocijalističkog osvjedočenja (Gesinnung (Weber))

Hrvatska politička znanost marksističko-lenjinističke socijalističke inspiracije, kao jedina i oficijelna od 1945. na ovamo, isprva u svom embrionalnom, iz historijskog materijalizma još neizdiferenciranu obliku i sadržaju, te zatim kao eta-

blirana akademska znanost s utemeljenjem Fakulteta političkih nauka u Zagrebu, našla se u nezavidnom položaju i, čini se, gotovo preko noći, pred jedva racionalno savladivim dvostrukim problemom: etičkim i znanstvenim. Opišimo ukratko jedan i drugi problem.

Rođena i (s)rođena s, u Hrvatskoj sada već, mogli bismo reći, »starim« komunističkim režimom, hrvatska politička znanost taj režim, u njegovim temeljnim marksističko-lenjinističkim osnovama, uključujući i njegovu najnoviju varijantu: »samoupravni socijalizam«, nikada nije dovela u pitanje. Štoviše: uvijek i nanovo je, što se od nje uostalom očekivalo, i što je ona po svom osvjedočenju shvaćala kao svoju znanstvenopozivnu dužnost, sve sofisticiranije iznalazila razloge kojima je, naročito posljednju verziju: »samoupravni socijalizam«, legitimirala kao epohalno (ipak) najnapredniju »političku teoriju i praksu«. Sada pak, kada »praksa samoupravnog socijalizma«, što je počivao na jednostranačkom komunističkom sustavu, ustupa mjesto parlamentarnoj višestranačkoj demokraciji, odlukom većine izbornog tijela u općim, tajnim i neposrednim višestranačkim izborima u Hrvatskoj, hrvatska bi politička znanost trebala nalaziti u dilemi: ili ostati vjerna i dosljedna svojoj dosadašnjoj marksističkosocijalističkoj inspiraciji, kako je ne bi sumnjivali da je, odrekne li se svoje socijalističke orijentacije, bila i ostala, i prije i sada sluškinja politike. Ili se pak dati na dokazivanje kako zapravo po svom nutarnjem, skrivenom uvjerenju nikada i nije bila inspirirana marksističkosocijalističkim naukom, samo što to nije smjela otvoreno, nego kriptički iskazivati. Tome bi mogla možda još dodati i to kako su je, kao takvu, »neortodoksnu«, čak i nemarksističkosocijalističku nego »liberalnu«, percipirali i *izvana*, barem njezino najbliže akademsko okruženje: *studenti!* Zaključak: prema tome bila je, intenzivualno i reflektirano u posljednje vrijeme i prepoznatljivije, u funkciji *pripremanih* (od koga?) radikalnih političkosistemskih promjena do kojih je i došlo: uspostavljanjem višestranačja i nove vlasti što se konstituirala s višestranački sastavljenim Saborom. (Činjenica što je mandat za sastav vlade dobila stranka što je na izborima dobila najviše saborskih zastupnika, te činjenica što je vlada ne koalicijska nego jednostranačka s jednako tako faktički (samo) s jednostranačkom, komunističkom saborskom opozicijom, dok većina ostalih stranaka tvori sada izvansaborsku opoziciju, ne mijenja ništa na bitnoj stvari što nas ovdje zanima: promjena dosadašnjeg komunističkog režima inspiriranog marksističkosocijalističkom doktrinom, operacionaliziranom i ideologijski, u najnovijoj verziji: »teoriji samoupravnog socijalizma«.)

Takav tip političkoetičkog samorazumijevanja i argumentacije bio bi, weberovski razmišljajući za hrvatsku političku znanost neracionalan u smislu stvarnog i dugoročnog rješenja njezina problema: prilagođavanja novonastalom radikalno promijenjenom, po osvjedočenju drugačijem, političkosistemskom okruženju. Neracionalnost bi bila u tome što bi najveći dio intelektualne i moralne energije hrvatska politička znanost trebala trošiti u samoreinterpretaciju svih svojih tekstova i edicija, posebno svog institucionaliziranog ogleдалa: časopisa *Politička misao*. On jest i ostaje masivnim dokumentom o tome kako je mislila i osjećala u »starom«, komunističkom režimu. Stoga bi možda bila racionalnija političkoetički »samoopravdavajuća« argumentacija, ako ikada bude nagnana na nju, bilo iz vlastita poriva za samopromišljanjem ili »izvana«, svejedno, sa stanovišta problema političke etike, koja bi bila inspirirana Weberovim politologijskim deci-

zionističkim promišljanjem problema političke etike. Pritom bi trebalo početi od lako dokazive činjenice: hrvatska politička znanost socijalističkog osvjeđenja nije imala (*su*) odlučivajućeg pa stoga ni (*su*) odlučujućeg udjela u uspostavljanju komunističkog sistema na hrvatskom prostoru. Iz jednostavnog razloga: (još) nije postojala kao znanost po pozivu Weberovu, tj. europskoakademskom smislu tada, neposredno pred drugi svjetski rat, kada je i KPH, u sklopu boljševizirane KPJ, procjenjivala da nastupa predrevolucionarna situacija koja je, hitlerovskim napadom na monarhističku Jugoslaviju, koja se kao sistem počela racionalizirati internom federalizacijom najprije putem stvaranja Banovine Hrvatske, što je Simovićevim pučem anulirano, postala neposredno, za komuniste i *revolucionarnom*. Hrvatska politička znanost marksističkosocijalističkog osvjeđenja (*Gesinnung!*), nemavši izravnog suodlučivajućeg udjela u revolucionarno-oružanom uspostavljanju komunističkog režima u toku i neposredno poslije drugog svjetskog rata nema *političkog* »istočnoga grijeha«, počinjenog *fizičkonasilnim* uspostavljanjem komunističkog jednostranačkog diktatorijalnog sistema. Tek unutar njega će se ona kasnije kompliciranim procesom radanja iz marksistički samorazumijevajućeg sistema historijskog materijalizma konstituirati kao zasebna društvena znanost akademskog poziva. To je svoje predmetno i metodologijsko osamostalivanje i društveno ritualizirala: osnivanjem vlastite institucije: Fakulteta političkih nauka. Od tog akademskog društveno ritualiziranog punoljetstva, hrvatska politička znanost postala je ne samo znanstveno-metodologijski nego i političkoetički samoodgovorna. Ona *kao* politička znanost i *politika* međusobno su nerazdvojno srasle. Na to upućuje njezina konkretnopovijesna opstojnost: i to od onog momenta, tj. od samog njezina začetka, kada je svjesno prihvatila predracionalno-metodologijske pretpostavke te svoje konkretnopovijesne opstojnosti. Štoviše: te će prihvaćene pretpostavke okružujućeg političkog životnoga svijeta određivati njezin predmet i njezinu metodu: unaprijediti povijesno samorazumijevanje i ujedno samoopravdanje marksistički inspiriranog i boljševičkokomunistički etabliranog socijalizma kao epohalno nužnog i zato jedino racionalnog sistema političkog djelovanja. To je bio i *do kraja* ostao *poziv*, weberovski shvaćen, hrvatske političke znanosti marksističkosocijalističkog osvjeđenja. »Do kraja« ovdje znači: do sloma sistema socijalizma, uključujući i njegovu »samoupravljačku« verziju, kao onog u sebi jedinstvenog životnog svijeta s kojim je i u kojem je hrvatska politička znanost marksističkosocijalističke inspiracije (*s*)rođena.

Ono od čega se neposredno pred sam »kraj« u navedenom smislu (samo)kritički uspjela vinuti i to jasno izreći, može se sažeti u slijedeće njezine uvide. Prvo: Unatoč »teoretskih prognoza« od Marxa do Lenjina i Frankfurtske škole o »samorazaranju liberalne demokracije«, ova, tj. liberalna demokracija ipak »nadživljava svoje opo-nente«. Zašto? Zato jer omogućava »najveći mogući oblik različitosti«. Osnovno je stoga pitanje: kako da se u socijalizmu omogući također »najveći mogući oblik različitosti«. Drugo: »Krizu realnog socijalizma« dovodi pred »dramatično pitanje: Da li je radikalnom demokratizacijom komunističke partije, uključujući i ukidanje demokratskog centralizma, moguće zadovoljiti tendencije vremena za univerzalnom ekonomskom i političkom pluralizacijom svih životnih tokova?«⁴ To i upravo tako

⁴ Vidi: *Politička misao* 3/89, i to »Uvodnik uz novu seriju časopisa *Politička misao*, cit. str. 3—4.

postavljeno pitanje ostavlja hrvatska politička znanost bez jednoznačnog odgovora sredinom prošlog ljeta kada su se već prve nekomunističke i nesocijalističke stranke u Hrvatskoj konstituirale i u svojim programima zatražile promjenu postojećeg jednostranačkog komunističkog političkog sistema u višestranački politički sistem po modelu zapadnoevropskih kapitalističkih društava.⁵ Istaknuti teoretičari i ideolozi komunističke partije na vlasti i njezine transmisije Socijalističkog saveza radnog naroda nudili su kao »najnaprednija« rješenja »nestranački tip socijalističkog društva« ili pak dvostranački tip socijalizma u kojem bi postojeća komunistička partija dobila legalnu i ustavnu opoziciju u jednoj socijalističkoj stranci. Socijalizam ne bi bio ugrožen, kako su neki ideolozi govorili, čak ni sa više varijanti *socijalističkih* stranaka: marksističkokomunističke, kršćanskosocijalističke, demokratskosocijalističke itd. Time bi postojeći sistem socijalizma postao drugačiji, ali bi ostao ono što mora i treba biti: *socijalizam*. O tom ključnom pitanju se, kako reko, hrvatska politička znanost, reprezentirana preko svog (jedinog) akademskog časopisa *Politička misao* nije izjasnila tada, neposredno pred sam »kraj«. Povukla se na manje »opasan« teren; raspravu o »totalitarnoj partijskoj državi« suprotstavljajući joj »demokratsku ili pravnu državu«. Pritom se zaustavljala na iznalaženju onih načela koja ne bi ugrožavala ni »socijalizam« ni »današnju Jugoslaviju«. Tako je hrvatska politička znanost ostala u biti vjerna sebi i svojoj socijalističkoj inspiraciji, kao i, s tom inspiracijom, u našim okolnostima, svagda komplementarnom *državopolitičkom jugoslavenskom stavu*. To je uglavnom bio njezin odgovor na dva epohalna, za svaku političku znanost najizazovnija događanja u posljednjem desetljeću ovog našeg stoljeća: rasap komunističkog režima i kriza koja također, po svemu sudeći, jest rasap i dviju, u Evropi jedino preživjelih, prije monarhističkih, kasnije komunističkih nadnacionalnih državnih tvorevina: SFRJ i SSSR.

Naravno: ovim kratkim opisom položaja hrvatske političke znanosti marksističkog osvjedočenja, u koji je dospjela iznenadnim povijesnim slomom marksistički inspiriranog i komunistički revolucionarno uspostavljenog socijalizma kao jedinstvenog životnog svijeta s kojim je (s)rodna i čije je predznanstvene pretpostavke kao svoje osvjedočenje prihvatila, samo je naznačen ali nije i »riješen« problem političke etike pred kojim se sada našla hrvatska politička znanost sa svojim marksističkosocijalističkim osvjedočenjem. Taj problem ona će rješavati sama: po »logici« samog problema političke etike, kako ga je opisao Max Weber u spisu *Politika kao poziv*, ali i njemu komplementarnom spisu *Znanost kao poziv*. Očito da iz opisa »slučaja« hrvatske političke znanosti u razdoblju od drugog svjetskog rata do danas, tj. do kraja njezina životnog svijeta kojega je iznutra tumačila i htjela unapređivati proizlazi da je, čini se, sama specifična narav *političke znanosti kao poziva* takva da je pogađa isti problem kao i *politiku kao poziv*: problem političke etike. To naravno zvuči neortodoksno spram weberovskog postulata o vrijednosno neutralnoj naravi i biti (svake) znanosti pa i političke. Opisom samog problema političke etike možda će se rasvijetliti ponešto i pitanje: do koje mjere politička znanost jest i može uopće biti imuna od problema političke etike?

⁵ Vidi materijale, o tome objavljene u bloku pod naslovom »Stranke i udruženja u Hrvatskoj i Sloveniji (programi)« u časopisu *Naše teme*, Zagreb 1990, 34 (3—4).

⁶ Citirana *Politička misao* isto mjesto.

PROBLEM POLITIČKE ETIKE POSTAVLJEN I TUMAČEN U WEBEROVU DUHU

Promišljanje samog sadržaja problema političke etike treba početi pitanjem: što je to politika u sintagmi »politička etika«? Politika je ovdje razumljena weberovski: »vođenje ili utjecanje na vođenje nekog političkog saveza, danas dakle: jedne države«. ⁷ Pod državom se pak razumijevaju ne svi njeni povijesni predoblici, nego samo »moderna država«, koju se »sociologijski može definirati samo iz specifičnog sredstva« kojim se samo ona legitimno, tj. monopolno može i smije služiti: »fizičkom prisilom« (physische Gewaltsamkeit). Država je dakle »jedini izvor prava na prisilu«. Politika stoga za nas znači: »nastojanje oko udjela na moći ili za utjecajem na raspodjelu moći, bilo između država bilo unutar jedne države između grupa koje ona obuhvaća«. ⁸

Postavlja se pitanje: s kakvim opravdanjem funkcionira država kao jedini legitimni vladavinski odnos s primjenom fizičke prisile? Legitimitet na upotrebu prisile postiže na tri načina. Prvo: svetom tradicijom ili »vječnom jučerašnjicom«. ⁹ Na taj način su vladali starozavjetni patrijarsi ili, kasnije, obiteljski knezovi. Drugo: autoritetom nesvakidašnjega osobnog milosnog dara (Ghadengabe) što se naziva karizmom; potpunim predanjem nekoj stvari, povjerenjem prema nekoj objavi o vlastitu pozivu, herojstvom ili drugim osobinama vode. Takva je karizmatička vladavina: na religiozno-političkom području — proroka, na ratnopolitičkom — vojskovođe, na parlamentarnim izborima — plebiscitarno izabranog vladara, na stranačko-političkom području — demagoga i vode. Treće: vladavina snagom »legalnosti«, vjere u važenje legalnog utanačenja i na racionalno stvorenim pravilima igre utemeljene stručne kompetencije: sve to u poslušnosti u ispunjavanju zakonski utvrđenih dužnosti. To je tip vladavine modernih »državnih službenika« i svih nosilaca moći koji u tom pogledu nalikuju.

Pravi problem političke etike susrećemo, po Weberu, samo u slučaju drugog tipa političara koji to biva milosnim darom, tj. karizmom »vode«. U njega kao takvog sljedbenici vjeruju i na višestranačkim izborima ga plebiscitarno biraju. (Povijesni predoblici tog tipa vladanja, u svim prostorima u vremenima, bili su: mag, prorok, vojskovođa, vođa bande, condottiere). No karizmatički politički vođa jest specifična zapadnjačka pojava, koja se povijesno razvijala od slobodnog »demagoga« preko parlamentarnog »stranačkog vode« do općenarodno, plebiscitarno izabranog vladara. ¹⁰

Postoje tri »idealno tipska« opisa plebiscitarnog vode i njegova etičkog ponašanja. Prvi je tip američkog velikog partijskog »bossa«, koji nema nikakve čvrste političke principe. On je posvema »bez osvjedočenja« (gesinnungslos): njegovo je jedino pitanje: što donosi glasove? On je nerijetko slabo odgojen i obrazovan, ali običava u privatnom životu besprijekorno i korektno živjeti. Njegova je »politička etika« nalik na »prosječnu etiku« (Durschnittsethik) kakva vlada na ekonomskom području zgrtanja novca. To što ga se »profesionalno«, kao političara

⁷ *Politik als Beruf*, str. 7.

⁸ Isto, str. 8.

⁹ Isto, str. 9.

¹⁰ Isto, str. 10.

po »pozivu«, prezire, njemu je nevažno. (Američki sistem u kojem i diletanti mogu postati vladari, izumire, primjećuje Weber. Ali dodaje i citira rezultat ankete među američkim radnicima: zašto glasaju za predsjednika i nevaljale tipove? Njihov je odgovor: bolje da mi njega pljujemo nego on nas.)¹¹

Drugi je tip političara koji djeluje po logici »etike osvjedočenja« (gesinnungsethisch). On je nalik na religioznog čovjeka koji djeluje po maksimi: »djeluj ispravno po savjesti, a uspjeh pripada Bogu«. Taj tip političko-etičkog djelovanja vidi Weber u socijalnim, religioznim i nacionalnim revolucionarima koji opravdavaju sredstva nasilja svetim ciljem; socijalisti npr. vrhovnim zakonom povijesti koji revolucionarnim metodama daje apsolutni legitimitet. Weberova primjedba koja je tada, u »revolucionarnoj zimi« (Revolutionswinter) 1919. u Njemačkoj, najneposrednije aktualna, glasi: »Na tom problemu etika osvjedočenja općenito doživljava neuspjeh«. Ali dodaje, revolucionar ne može drugačije, jer ne podnosi etičku iracionalnost svijeta: »Der Gesinnungsethiker erträgt die ethische Irrationalität der Welt nicht.«¹²

Treći tip ponašanja političara jest djelovanje po »etici odgovornosti«. Kod tog tipa političko-etičkog djelovanja se i susreće zapravo pravi problem političke etike. Weber ga formulira u polemici s katoličkim teologom koji propovijeda etiku djelovanja čija maksima glasi: »iz dobra slijedi samo dobro, iz zla samo zlo.«¹³ Prevedeno na jezik političke etike to znači: zla sredstva nasilja nikada ne mogu uroditi dobrim plodom. Uzevši strogo, time se nalaže gotovo apsolutno sustegnuće od političkog djelovanja u pravom smislu te je radikalna konzekvenca franciskanska ili mistička etika apsolutne ljubavi: nikada ne pružati nasilan otpor. To je etika Govora na gori. Ali, odvrća Weber: kad bi tako bilo, ne bi uopće bilo problema. Sve se religije, međutim, bore s teodicejskim problemom: »Kako je moguće da je jedna moć za koju se vjeruje da je u isti mah svemoćna i dobrotivna, mogla stvoriti takav iracionalni svijet neskrivljenog trpljenja, nekažnjene nepravde i nepopravljive gluposti?« Ili ona nije jedno ili nije drugo. Ili pak: »Životom vladaju posve drugi principi izravnjanja i odmazde: takvi koje mi možemo metafizički tumačiti ili i takvi koji zauvijek izmiču našem tumačenju.« Taj problem iskustva »iracionalnosti svijeta« bio je pokretna snaga »sveg razvoja religija«: indijski nauk o karmi, perzijski dualizam, istočni grijeh, predestinacija i Deus absconditus — sve je to izniklo iz jednog te istog iskustva svijeta. Štoviše, dodaje Weber: »Stari kršćani su također vrlo dobro znali da svijetom vladaju demoni i da onaj tko se upušta u politiku, tj. s moći i nasiljem kao sredstvima, sklapa pakt s dijaboličkim moćima i da za njegovo djelovanje nije istina da iz dobra može proizaći samo dobro, nego često i suprotno. Tko to ne vidi, jest političko dijete.«¹⁴ Zato: tko traži »spas svoje duše i spas drugih duša«, taj neka to ne traži putem »politike koja ima posve druge zadatke: takve, koji se mogu riješiti samo silom. Genij ili demon politike živi s Bogom ljubavi... u unutarnjoj napetosti koja svakog

¹¹ Isto, str. 45. i 46.

¹² Isto, str. 59.

¹³ Isto, str. 60.

¹⁴ Isto, str. 60.

časa može izbiti u neizdrživ sukob«. ¹⁵ Weberov primjer: »Ako se umjesto domovina (Vaterland) kaže 'budućnost socijalizma' ili također 'internacionalno pomirenje', tada imate problem na način kako se on sada javlja. Jer sve to za čim se teži političkim djelovanjem koje se služi nasilnim sredstvima i na način odgovornosne etike ugrožava 'spas duše'. Ako se pak spas duše postiže »čistom etikom osvjeđčenja u vjerskom ratu, tada taj spas duše može trpjeti štetu i biti deskreditiran za generacije, jer nedostaje odgovornost za posljedice. Tada naime onome koji djeluje, ostaju neosviještene one dijaboličke sile koje su u igri«. ¹⁶

ZAKLJUČAK

Ako je etika znanost o djelovanju kojim se postiže dobar život, onda je novovjeko političko djelovanje ono kojim se nastoji ozbiljiti neki red vrijednosti (Wertordnung) koji se nijednom znanošću ne može temeljiti. Borba za socijalizam ili borba za višestranačku parlamentarnu demokraciju, borba Slovenije i Hrvatske da budu suverene države ili borba za Jugoslaviju kao jedinu i jedinstvenu suverenu državu, znanstveno, i znanstveno-etički, neutemeljivi su vrijednosni poreci. Odgovarajuće mjesto iz Weberova spisa *Znanost kao poziv* glasi: »Nemogućnost 'znanstvenog' zastupanja praktičnih stanovišta, osim u slučaju rasprave o sredstvima za pretpostavljene čvrsto dane svrhe, slijedi iz daleko dubljih razloga. Znanstveno zastupanje praktičnih stanovišta načelno je besmisleno zato jer različiti poreci svijeta stoje u nerazrješivoj međusobnoj borbi.« Je li to (jedino moguća) posljednja riječ?

Ono što preostaje jest da se ta »borba« najracionalnije ritualizira: za sada nema boljeg rituala nego što je višestranački parlamentarni sustav: on omogućuje da demoni i bogovi zamjenjuju uloge, da stari odumiru, ali i da se novi mogu radati. Stoga se kroz *politiku* objavljuje ovo: Život i smrt usud su ne samo smrtnoga čovjeka nego bogova i demona. Prisustvujemo izuzetnom vremenu, kada baš umiru jedni, a radaju se drugi.

¹⁵ Isto, str. 64.

¹⁶ Isto, str. 65.

¹⁷ *Wissenschaft als Beruf*, str. 27.